

när piller blir en förutsättning

En adhd-diagnos leder ofta till medicinering som i sin tur kan höja elevens skolresultat – och därmed ge skolan en bättre position på skolmarknaden.

TEXT Katarina Bjärvall ILLUSTRATION Lasse Skarbovik

”VI HAR JU SEXÅRINGAR som står här och tar sina piller på morgnarna. Och de får hjälp av resurspersonerna ibland”, säger en speciallärare. Hennes kollega stryker sig över pannan, skakar på huvudet och säger att hon inte vet något och inte har några åsikter.

De båda lärarna är inte ensamma om att vara villrådiga inför hur de ska se på det snabbt ökande antalet adhd-diagnoser och den roll medicinerna mot adhd spelar i skolan.

Adhd är en funktionsnedsättning som bland annat beror på nedsatta flöden av signalsubstansen dopamin i hjärnan. Detta är till stor del ärftligt. Men i vilken utsträckning den ärftliga sårbarheten för adhd är problematisk beror på samhällsfaktorer.

Risken att få en adhd-diagnos är ungefär 30 procent högre för barn som är födda i december, jämfört med för dem

som är födda i januari samma år. En stor riskfaktor för att få en adhd-diagnos är alltså omognad. Framför allt bristande skolmognad.

Barn födda i december har naturligtvis alltid generellt varit mindre mogna än sina klasskamrater, men denna skillnad har blivit mer märkbar de senaste årtiondena. Med höjda prestationskrav blir det svårt för lärare att undervisa om flera elever går sin egen väg. En lösning är ökade resurser i form av personal, teknik eller annat stöd. Skollagen slår fast att sådana insatser ska ges till elever som behöver dem, oavsett om de har en diagnos eller inte, men i praktiken är det mycket lättare att få gehör för en elevs behov om de har ett medicinskt namn.

FORSKNING AV EVA HJÖRNE och Roger Säljö visar att lärare och elevhjälsopersonal ofta tar initiativ till att elever ska

utredas för adhd. Ibland driver de på offensivt, även när föräldrarna först säger nej. Annan forskning, av Claes Nilholm, visar att skolans representanter är obenägna att se att strukturer i skolan kan ligga bakom elevens problem. Det är alltid eleven, eller hans hemmiljö, som måste korrigeras.

Även historiskt har skolan haft stor betydelse för ökningen av det som i dag kallas adhd-symtom. De första rapporterna om barns hyperaktivitet och koncentrationsproblem brukar dateras till mitten av 1700-talet, då skolan började nå allt fler barn i Europa och USA. I mitten av 1800-talet infördes skolplikt i land efter land och med den följde nya krav på att barn skulle sitta still, vara prydliga och rena, passa tider och koncentrera sig.

De som inte levde upp till förväntningarna uppmärksammades allt mer och runt sekelskiftet 1900 dokumenterade flera brittiska läkare patienter med adhd-liknande symtom. Under 1900-talet, med utvidgad skoltid och höjda krav, etablerades sedan en rad olika beteckningar för dessa symtom, innan den amerikanska diagnosmanualen

KATARINA BJÄRVALL är frilansjournalist och författare. Hennes senaste bok är *Störningen, adhd, pillren och det stressade samhället* (Ordfront 2019). Tidigare har hon skrivit bland annat *Vill ha mer – om barn, tid och konsumtion*, *Var är du? Människan och mobilen* och *Yes! Därför köper vi det vi inte behöver*.

DSM 1987 lanserade diagnosen adhd.

I dag finns det delar av USA där runt 30 procent av pojkarna har en adhd-diagnos. I Sverige har det inte gått lika långt, men i ett tjugotal kommuner beräknas minst 13 procent av pojkarna ha diagnosen. I landet som helhet är det 7,5 procent av pojkarna och 3,5 procent av flickorna. Siffrorna fortsätter att stiga.

Skolans roll i denna dynamik är alltså viktig, men måste sökas i vidare sammanhang än enskilda skolors oförmåga att anpassa sin undervisning efter barn med olika behov.

SVERIGE HAR UNDER många år halkat efter i den internationella kunskapskapprustningen. Svaret har varit högre och mer formaliserade kunskapskrav. Parallellt har mer ansvar lagts på varje elev – självständigare arbetsuppgifter och större fokus på elevens egen förståelse till analys. Att hierarkierna plattas till innebär en demokratisering av skolan, men både det ökade elevansvaret och de högre formella kunskapskraven har samtidigt missgynnat barn som är lättstörda, som har stort behov av att röra sig och som behöver starkt och

tydligt stöd – kort sagt, barn med adhd-symtom.

Samtidigt har en tredje förändring skett: En privat skolmarknad har etablerats med starkare konkurrens än i något annat land. Elevernas prestationer blir ett medel i skolornas kamp om familjerna. Med medicin, och med extra hjälp eller förlängd provtid, kan fler elever nå upp till kraven för godkänt. Då kan skolan armbåga sig fram till en bättre position på marknaden.

Adhd-medicinerna fyller alltså sin funktion i ett samhälle byggt på konkurrens mellan både individer och länder.

Skolan är naturligtvis inte den enda samhällsfaktorn bakom ökningen av adhd. Digitaliseringen spelar också roll. Forskning indikerar att barn som har en biologisk sårbarhet för adhd löper större risk än andra att få svårare adhd-symtom om de ägnar mycket tid åt skärmt teknik.

Ytterligare en faktor är läkemedelsbolagens marknadsföring, som riktar sig inte bara till vårdpersonal utan också till föräldrar och barn som söker sig till BUP. Många inflytelserika svenska adhd-forskare samarbetar nära med de läkemedelsbolag som tillverkar

adhd-medicin, vilket kan vara en förklaring till att forskningen ständigt presenterar nya rön som visar att medicinerna är effektiva och harmlösa.

DESSA FAKTORER OCH andra samspelar och förstärker varandra. Men faktum kvarstår att det korstryck som skolan utsätts för har betydelse. Många av skolans medarbetare verkar nu fråga sig: Ska det verkligen krävas narkotikaklassade mediciner för att eleverna ska platsa här? Eller är det möjligt att styra om skolan, så att den ger plats också för den som behöver mer inspirerande och tydligare uppgifter, mer möjligheter att röra sig eller mer tid för dagdrömmar?

Även i ett mindre prestationsinriktat samhälle skulle barn, unga och vuxna med svår adhd sannolikt behöva medicin för att passa in. Men de som har lindrigare symtom skulle kunna leva gott utan. Det är inte lärare som har makten att styra om skolan i den riktningen, det ansvaret ligger högre upp. På en plats där visioner kan bli politik.

Katarina Björvall
pedagogiskamagasinet@larartidningar.se